

Милош ЈАГОДИЋ
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју
Београд

**МИЦКО КРСТЕВИЋ:
ПИСМА ИЗ БИТОЉСКОГ ЗАТВОРА (1897-1899)***

Апстракт: У раду је представљено девет критички приређених писама српског четничког војводе Мицка Крстивића конзулу Србије у Битољу Милојку Веселиновићу, написаних 1897-1899. У њима су описани делови Мицковог живота пре утамничења 1882. и његов положај у битољском затвору. Представљају посебно важан извор за проучавање међунационалних односа хришћана у јужној Старој Србији и Македонији крајем 19. века.

Кључне речи: Мицко Крстић, Милојко Веселиновић, четници, Битољ, Порече, Македонија.

Мицко Крстивић (Крстић), српски четнички војвода, био је предмет не малог интересовања српске историографије, публицистике и књижевности током прве половине двадесетог века. Често је истицан као пример отпорности српског народа према турској власти и, још више, према бугарској пропаганди на северу Битољског у последње три деценије османске власти на Балкану. После Другог светског рата српска историографија га је готово заборавила, док је македонска настојала да оповргне његову националност.

* Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Српска нација – интегративни и дезинтегративни процеси* (Ев. бр. 177014).

Родом из села Латова у Поречу, Кичевске казе Битољског санџака и вилајета, Мицко Крстевих је 1876. због турског зулума напустио свој крај. Крајем 1878. налазио се у Румунији, одакле је, преко Србије, средином наредне године, отишао у Турску и узео учешћа у против-турским покретима у Кривоаланачкој кази и у Поречу. Био је последњи војвода Брсјачке буне (1880-1881) кога су Турци ухватили. Осуђен је на доживотну робију и затворен почетком 1882. године. Боравио је у затвору до 1901, када је помилован и пуштен. Живео је у Битољу до 1904, када се опет као војвода прикључио српској четничкој акцији у Поречу. Од 1905. до 1908. живео је у Србији, у Крагујевцу и Пожаревцу. После младотурске револуције вратио се у Турску и настанио се у Кичеву. Турци су га убили из заседе у фебруару 1909. године.¹

Године 1895. Мицка Крстевиха је читању и писању у затвору научио српски учитељ Спиридон Јовчевић из поречког села Крапа, што му је омогућило да 1897. ступи у контакт и преписку са конзулом Краљевине Србије у Битољу, Милојком В. Веселиновићем². У Народној библиотеци Србије, у оквиру рукописне заоставштине Јована Хаџи Васиљевића, налази се девет писама Мицка Крстевиха упућених Милојку Веселиновићу из битољског затвора током 1897, 1898. и 1899.³ Њихова садржина није у целости непозната, будући да су их Веселиновић и Краков користили

¹ М. В. Веселиновић, *Брсјачка буна године 1880. у Битољском вилајету и војвода Мицко*, Београд 1905; Ј. Хаџи-Васиљевић, *Устанак Срба у Кумановској и Паланачкој кази у 1878. години*, Београд 1906; исти, *Покрет Срба и Бугара у Турској после српско-турских ратова 1876. и 1877-1878. године и његове последице (1878-1882)*, Београд 1908; исти, *Четничка акција у Старој Србији и Македонији*, Београд 1928, 8-11; *Narodna enciklopedija srpsko – hrvatsko – slovenačka, knjiga II*, Zagreb, 537-538; С. Краков, *Пламен четништва*, Београд 2009², 35-43; [Алекса Јовановић] Коџа, *Четнички споменик. Војвода Мицко, живот и рад*, Скопље 1930; исти, *Четнички покрет у Јужној Србији под Турцима у Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912-1937*, Скопље 1937, 280-288; Ј. М. Јовановић, *Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења*, Београд 1940, 142; Н. Петровић, *Војвода Мицко Поречанин*, Београд 2005; В. Илић, *Српска четничка акција 1903-1912*, Београд 2006, 12-13; Р. Апостолски, *Порече, Поречани и Мицко војвода. Фрагментарен осврт на Комитско-револуционерното движење во Македонија во XIX и почетокот на XX век*, Македонски Брод 1976; М. Ристески, *Порече низ историјата*, Скопје 1982.

² Милојко В. Веселиновић (1850-1913), дипломата, национални делатник; конзул Србије у Битољу 1896-1899.

³ Библиотечке сигнатуре навели смо иза сваког писма понаособ.

приликом писања својих, раније цитираних, дела.⁴ Без обзира на то, ова писма су вишеструко значајна. На првом месту, реч је о аутографима једног од најпознатијих српских четничких војвода. Она садрже низ података о Мицковом пореклу и животу до утамничења. Писма говоре много о Мицковом затворском животу, а посебно су вредни делови који се односе на сукобе које је тамо имао са Бугарима на националној основи; у једном од њих је, према сопственом исказу, био избоден ножем 22 пута. Ти делови представљају аутентично сведочанство о међунационалним односима тамошњег хришћанског житељства, али и о мотивима који су опредељивали разне људе да се национално изјашњавају као Бугари или Срби.

Писма су написана српским језиком, на локалном дијалекту. Она која објављујемо под бројевима 1, 3, 4, 5, 6, 8. и 9. поред Мицковог потписа садрже и његов печат. Он је округао, на ободу пише „+ М. Крстић•Албанец“ а у средини је година „1882“. Претпостављамо да термин „Албанец“ значи да је Мицко сматрао свој крај делом тзв. Арнаутлука, а 1882. би могла да се односи на годину његовог утамничења. Приликом приређивања текста уједначили смо писање великог и малог слова, унели знаке интерпункције јер их у оригиналу уопште нема и на извесним местима смо интервенисали додатним текстом у угластим заградама ради лакшег разумевања написаног.

1.

В. Вес. Господѣну Мѣлојку Слѣиковѣћу Краљевѣну Српском консулу уѣ Бѣтољ

Млопоцененѣ Господѣне, ја Мѣцко Карстевѣћ на горното ѣме поклања вам ланац ѣ сат. На сат знак ѣмад на одозгор коња, а ланац ѣмад у стредѣну знак Српска круну златна, народан знак со све ѣ то:

1. Срабја
2. Славна
3. Сама
4. Слободна

ѣ з друге с[т]ране то е другѣ знак М. К. То е моѣје ѣме, П. А. Мѣцко Крстѣћ Павлевѣћ Албанец.

⁴ М. В. Веселиновић, *наведено дело*, 32-41; С. Краков, *наведено дело*, 32-42. Краков је објавио и факсимиле делова писма од 3/15. фебруара 1897. и јединог недатираног писма, које овде објављујемо под бројем 2.

Ја М. Крстевић родум сам ис село Требино. Преселен у село Лагово, живим и данас ту сум. Те селџма падао у виљаета Бџтолкога, окружџје Кџчавско.

1897. лета, фебруара 3. дан, [у] апсане Бџтолку.⁵

2.

1875. г. Џемайл ага, Мула Фазлџов сџн, беше арампџа на Порече. Ѐ ја бев самарџџја у Скоплџе. Дойдов за Велигден⁶ дома. Ѐмаваме овџџ. Мџџе една ноћ дошол беше⁷ кай овџџте, го нашал тамо татка мџ и брата мџ. Му рекол: „Еџџ Крсте, Мџцко сџ доџде от Скоплџе?“ Татко мџ му рекол: „Сџ доџде, Џемайл ага, да тџ се[т] многу годџнџ.“ [Џемайл ага:] „Аманетот мџој го донесе, алџ не го донесе?“ Ефенум кога татко џдеше за Велигден да ме земеџ мене од Скопле, му рекол беш: „Мџцко да мџ донесед од Скоплџе еден џџатаган бошначкџ со белџ корџџџ“. Мене мџ отаџ каза џ ја зеџов еџан џџатаган за (3) тџрџ лџџрџ џ го донесов. Ѐ отаџ му каза како што казавме погоре. Џемайл ага му рече: „Оџџ Крсте, донесџ го џџатаганот џ донесџ џ (2) две рала чарапџ турскџ убавџ џ донесџ сеп⁸ џ Мџцко нека доџџџд вамо.“ Доџде татко дома, мџ каза мене, зеџе џџатаганод, зеџе чарапџ, зеџе леп⁹. Мџ рече мене: „Аџд Мџцко, тесалат Џемайл ага џ тебе тамо.“ Ѐ ја му реков: „Моџџм те отаџ мџој, кажџ му Мџцко џџе џевсус маџџу¹⁰, не можеше да доџџџџт.“ Ѐ така му казал отаџ мџој. Он, Џемайл ага, казал му на мџоџга оџа: „Ѐџе чурук џџатаганот, затова не џшал Мџцко вамо. Крсте бре, седнџ доџџу да мавнам (5) пет патџ што можа, ако не се скрџџџт, џе го арџзам, ако не, думай се!“ Мџој отаџ, што џе правџт. Ударџл го дурџ, го скрџџџл џџа[та]ганод. После му рекол: „На тџ го нужов! Ѐџџ сџ дома да мџ донесџш двадесет лџџрџ.“ Доџде сџ мџој отаџ дома. Што џе правџме? Ѐмале смо женскџ парџ, кажџмо мџџе на нџз колку пет стотџна гроша. Ѐџмале смо печес¹¹ лџџрџ другџ парџ. То се правџло, џлџаџа гроша му фџ однел мџој отаџ џ го моџџол многу што повеџе парџ немам. [Џемайл ага:] „Ех, мадам парџ немаш, џе мџ даеш (5) пет овџџ со

⁵ НБ, Р 413/III-3/174.

⁶ Ускрс.

⁷ Џемаил ага.

⁸ Погачу.

⁹ Хлеб.

¹⁰ Мало без воџе, слаб.

¹¹ Пет-шест.

се йјаглца.“ Татко му рече пеки¹² й му гй отера дома во град Кйчава¹³. Така е било ондаг.

У 1876. г. месеца априлйја, йја ће бегам у Влаштко, у Руманйја. През Вйдйм¹⁴ отйдов у Турну Сеферйну, каршйја¹⁵ наше српско Кладово. Седеол сум [у Турн Северйну] до 1878. г. Зйме е бйльо, на дан меркурйје, мйслим да йје оной дан у месеца децембар. Овой дан го йма слъужбе у Порече у село Љупште. Слъужйл го той дан чйтаво село Љупште. Цемайл ага й едан му другар његов, найме му Алйм, оба двама айдудцй, пошле на гостй. Ноћум у сатот 4 по турскй, тражйле го некойсй Стефо Петревйћ. А й он не бйл прйјател нйвнй, да кажеме й он, како мене. Зове га на капйју: „Одворй Стефо!“ А његов брад¹⁶ постарй, йме му Угрйн, казал му: „Цемайл ага, нейје Стефо тука.“ Алйм, другар му на Цема, казал: „Каде йје Стефо, да му ебам крстото?!“ й пукна пушка през капйју од Цемал ага му убй на Стефа. Како вйдел Стефо то нешто, пуче пушку кроз прозор. Ударыл га Алйма у главу. То се лаже, оставй фесод у село Љупште, Порече, од Стефа Петровйћа. Другй дан, Стефо й његов брад малй, йме му Пейјо, од там у право у Руманйју, у Турну Сеферйну одма дойде. Й мйје се скупйвме да га пйтаме шта йје ново од нашега малй цара Цемайла. Он нама е казал й то й друго казал е: „Йја ћу да йдем с мога брата опед назад. Койј оћед нег дойјде, кой волий за то.“ Казал е за некй Рйсто Костадынвйћ, й он Поречанец, од село Тополнйца; он е бйл у Нйш йзбеган. Од њега некойсй Мйхайле Тодоровйћ й његов брад помалй, на йме му Лазар, готов е бйл. У Турну Сеферйну скупйле сме се готово 8 елй 9 другара й казале смо на Стефа: „Стефо, тй ће бйдеш нашй четоводйја“. Мйје заеднош да йзйјһемо несмйјемо. Цемо йма доста прйјателй. Стефо нама каза: „Йја ће земам мога брата Пейја, ће йдам преку у Кладово, ће радам штогод до Ђурђовдан. После Ђурђовдан знате сйгурно како ће Бог дайје.“ Й така бйло. У 1879. лето у йјун месеца, йја полазйм йз Турну Сеферйну през Оршаву, покрай Дунава на немачке стране, па у Свйњйца каршй Мйљановец¹⁷. Од Свйњйца се превозйм у Мйљановец, управо прй капйдана¹⁸. Капйдан бйл старй, од 50 елй 60 годйшан. Седеол сам чйтав дан й ме опйтаол лепо йздокле сам й дека ће

¹² Добро.

¹³ Кичево

¹⁴ Видин.

¹⁵ Наспрам.

¹⁶ Брат.

¹⁷ Доњи Милановац.

¹⁸ Никола Туцаковић, начелник Среза поречко-речког у Крајинском округу.

идем. Џја њему сум казал све како е бйло й дека ће йдем. Он мене дал мй новй пашапорт, дал мй запйску да йдем право у Нйш код некйсь Коле Рашйћ. Вйдйш йја кољуку сум бйл проз¹⁹, нйсум пйтал капйдана како му йје йме. Нейсе дойдов у Нйш, на Еврейскй ан. Анцйја е бйл некй йз тукашно Крушово, йме му йје бйло Насто, й бйл мой познад прйјател. Пре он е бйл шуштер на Крушово. Он е бйл родум од село Цер й тако йја њега познаев га, тако й он мене. Пйтав га за Коле Рашйћ: „Йјелй га знаеш?“ Он каже: „Го знаем, како год тебе й њега.“ Он каже: „Йја ћу га найдйм.“ Йзйде у чаршйју й беше га нашол. У вечер дойде у саат после дванайсед по турскй й улезе [у] кафану й му дадов оно пйсменце. Йја не знаев да чйтам нй маљу. Поче да ме опйтад йја му казав. Он одма мй запйса една цедула й мй каза: „Утре ће йдеш у Врања, ће тражйш Нйколыца²⁰ войвода, да му даеш ова цедула.“ Тако е бйло. Другй дан пођов за у Врања. Дойдов у Врања прй Девет Йјуговйћа²¹. Другй дан, потражйв га Нйколыца войвода. Го найдо й му предадов цедуљу. Прочйта. Другй дан мй даде пушке острагушке й пойдовме за у Порече. Й он пойђе потайно со некаквй пйсма за у Скопле, до некойсь Угрйн Рекалыја. Нйколыца войвода родум [је] од Гопеш. Той беше Влав. По времена се потурчй.

Йја Мйцко Крстевйћ родум сум Поречанец, од село Требйно. Пре 30 годйнй дедо мой, Павле Здравковйћ, преселйл нама во село Латово. Й данас тука жйвйјем. Отац мй умреол у 1886. г. Матй мй умрела у 1887. г. Йме йје беше Петро. Ймам брац разделен помалйје²². Йме му йје Стойко. Ймам 2 сестрй помалй од мене, йме Тодоро, друга Благуња. Удатй су обе две. Ймам мой 2 девойкй²³. Удатй несу. Йјме йм йје Дйлбо й Ленке й данас седу на моја отацбйна у село Латово с мойјум жену, йме йје њезйно Мйлана Бошкова, а мене мй је йме Мйцко Крстевйћ Требйнец.

У асане пајам у 1882. г. 19. фебруар. Й даназ²⁴, 1897. г. 16. марта, ће се посветй сколытата српцка. Дойдова некй прйлепчанскй Бугарй. Дошле беа на почес прй нашй од српсцкй консул на почес зарадй ће се посветуеше сколыјата. Й дойдова на апсаната. На вйдог ймад бугарскй

¹⁹ Прост.

²⁰ Никола Ђуришыћ, познат по томе што је прешао у ислам, узео име Омер и 1882. денунцйрао многе Србе из Косовског вйлајета вожном суду у Приштйны. О томе опшырныје са наведеном лйтературом и изворыма вйдетй у М. Јагодић, *Српско-албанскы односы у Косовском вйлајету (1878-1912)*, Београд 2009, 144.

²¹ Гостионйца Девет Југовйћа.

²² Млађы.

²³ Ђерке.

²⁴ Дана.

бунтовниџ Ордан Йцков Гавазов, Стойјан Лазов Ракџија, Доне Штџплија што донесе бумбџте, Веле Смџлец, Йванџо Йлџов од Пловдв од град Тройјан. Йован Кочов бокџија од Прилеп џ праша: „Што дойдовте?“ Тџје каза: „Дойдовме да му честџтџме на консулата срџкџ за сколџјата џе се посветует.“ Тукашнџте рекова: „Што ребет за тџје магарџџ све те на сколџја.“ Йја погрешџв тогаџ 2 збора казав: „Српџкџте мажџје џјес да се магарџџ, но бугарскџте женџ џ бугарскџте сестрџ се магарџкџ, паг деленџ несмо.“ Неџсе помџна той дан. Због това на 22. март опед се поче. Онџ бугарскџте разбойнџџ удрџја на коуш²⁵ мой. Убодџја двама слугџ мой, едан у смрт. Он џје бџл џз Марџово, од село Бешџшта, Петко Рџстевџћ. Й оной другџ џз това село, џме му џје Мџтре Рџстевџћ. Ранав џје џ данас [је] на астане²⁶. Йја стрџфџол сам се у авлџу. Пойџурџол сам. Дочекале ме Бугарџ. Йја сџромах, нџједан край мене, џједан Бог с мене. Претрџџол сум 22 ножа у леђа џ у главу. Бог џје бџо с мене. Фала Богу, сад немам нџшта тотребе. Да нџје лага, код довтора Шаћџр џјефендџџу џма рапорта колџку се ранџ на мене то свршџ 1897. г. 22. март, у суботу дан.

Кука у апсане бџтолскоу, сџромах Мџцко Крстевџћ Требџнец, Кџческо окружџје, Порече.²⁷

3.

1897. г. 18. маџја

Драгџ мџ господару М. В. Вес.

Да знаџеш, мџје џмамо велџка мука од бугарскџ партџјашџ не напађају. Дозвољџол џм забџт. Пџуџју не грдо. Мџје нема шта да радџмо. Мџ смо маљу. Мой другара Рџста неверен, Бога му џубџм, преварџше га Бугарашџ. Он окрена се с нџма, но зато ја обџавџм да нџе веран џегов печат нџ маљу за по нашџ странџ. То да знате сџгурно, докажџм ја Мџцко К. Рџстов печат Хрџсто Крстевџћ Албанец да се баталџ. Ја брате мџ је у петнаџсе годџнџ треба да џмам штогод да сам разумџол. Тука џма доста вртоверџџ. Сџгуран нџедан тука [н]џје бџл. Некџсџ Крапјанџн џз село Крапа, џме му џе бџло Спџро Йовчевџћ, српџкџ даскал, џему баш му фалам. Он брате правџ е бџол џје џ опет џе заклен за до смрт. Но маљу проз абожовен човег за народноз. Њега го уфатџла га нестрџћа пред две годџнџ дана. Бог га курталџсал на 2. маџја. Тога месеца кад џе бџло мойја

²⁵ Одељење у затвору.

²⁶ У апсани.

²⁷ НБ, Р 413/Х-2/ 57.

нестрећа з Бугарйма, на 22. марта, Спйро нашй даскал за маљу е курталйсал онй Бугарашй, нашй душманй. Од пред недела дана бйле разделенй. Сад, ймад недељу дана, удурйсале во тукашнй забйт, размешале се йош со два другй коуша, а мой коуш со 19 људйма оделен. Й онй грчкй кумйтй й онй се разделенй й с нйма ймале кавгу Бугарашй. Йедан дан пред нову годйну можй бй да све научйле тогашно време, онйје Бугарашй свйе бйле у мой коуш. Ондаг вйделе онй шта со Грцй несам се дйрао. Бугарашй мй казале мене: „Мйцко шта нй сй помогол тй нама, мй[с]лйм й тй ће бйдеш грчкй партйјаш?“ Ја сам казал: „Несам нйкакав партйјаш й незнайем шта йе партйја.“ Казал Ордан, сйн му на Йца Гавазовйћ Прилепчанец: „Мйцко йе Србйн“. Јаз казал: „Несам Србйн“. [Јордан:] „Кад нес Србйн, шта носйш српцкй кнйгй й српцкй букварй?“ Јаз казал: „Нйсе српцкй него свеславйјанскй“. [Јордан:] „Кат се кнйгй славйјанскй, шта йе то на грудй? Нйјелй српцке круне? Ево тй сто лйрй й збацй го од тебе!“ [Мйцко:] „Богамй нећум га бацйтй за парй й йлјаду да мй дайеш!“ [Бугарашй:] „Зато тй кажемо, мйе нећемо туђй народностй, мйе смо прилепчанскй Бугарй“. Јаз сум бйл кафецйја у тай коуш. Ондаг многу мйна²⁸ соу казале да не се Србй. Неколку мйна казале: „Мйе смо Славйјанй“. Онй йм казале: „Славйјанй све²⁹, него каква народнос све?“ Мой другар, господйн Рйсто, прво казал: „Бугарска народнос“. Тогай му казале онй Прилепчанй: „Браво, браво Хрйсто, паметан сй бйо, ево тй 2 лева блгарскй да знаеш шта сй прйзнад, правй Бугарйн.“ Јаз се насрдйв й се разљутйв казав му на муй другар: „Рйсто, ако сй Бугарйн родум, й бугарско племе да се затрет, во та земйја да го немад това племе!“ Ондаг Хрйсто управо одтйшол код забйта, молйо се на забйта, йзвадйол га од мой коуш. За 2 лева го преварйле, ебейм светца татарска, Татарй, татарско племе, татарска крв.

1897. г. 23. майја

Тука сам сега. А 1881. годйна кад сам прошол на Врања, управо прй Девет Йјуговйћ, у ноћ, готово тры сага по турскй, научйл е господйн секретар врањанскй дошал йе со неколку мйна пандура. Бйл некйсй Йован Мйнцић, родум Велешанйн, алы од време жйвй у Врања. Можйбй й данас да йе жйв й [...] ³⁰ шйке й даназ йе полйцай у Врања. Ней се ондаг йсказал господйн секретар: „Молйм ваз, коые четоводйја?“ [Мйцко:] „Јаз сам, господйн секретар“. [Секретар:] „Молйм дйгнете другарй, па да йдемо горе. Ймамо мйе нашу меано у гнйланску меану. Ову меану йе на

²⁸ Људи.

²⁹ Сте.

³⁰ Нечитко.

пуд, утре деће ће крал Милан, ймамо веселйе, а [т]у йе близу гранй, може бй й некй турскй забйтларй да дойду тве на пут. А гозподйн началник нйе тука й господйн войн капйтан.“ Й йстина йе бйло тако. Другй дан у саат девет по турскй стретнале сме га мйе отуд Врања. Код два брата йшле смо мйе йз Врањску бању. Бйло йе на дан Ђурђевдан, Ђурђевдан йе бйол у петог. Стретнале сме га й се поздравйль. Не о патал: „Йздокле све?“ Ја му кажйм: „Албанцй смо. Ймамо йзвадйв право“. [Он] го пречйта. [Мицко:] „Јаз йз Софйју сам йзвадйо право уместо пашуш за 13 другара да продем у српцку гранйцу.“ „Добро.“ Господйн началник й войнй капата а нйе потврдйле, само казале прейјавете се прй секретара, нек вй йсправйд пуд, мйе ћ йдемо у Лесковац да пречекаме крала. „Добро.“ Другй дан казал секретар: „Тражйве у Београд за у Босне Рцоговйна доброволцй. Тука ја не дайм пут.“ Мйе кажем: „Нећемо“. [Секретар:] „Ако нећете, йдете куд вама драго, натраг пуд тука нема“. ³¹ Йдемо мйе натрак у банку³², планйну, наћемо едан капетан, найме Младен Чакрпаша йз Турске, од Паланечко, оде село Стойјовцй, й с њега Черкес Йльйја од село Црвенй Град. Радйле смо Паланечко. То Йльйја убйле га Турцй й 6 мйна мой другарй. Мойја полак йзправйца остала у Врањй й данас.³³

4.

1897. г. 18. майја, апцане Бйтоль
Драгй мй Господар В. Вес.

Мйје ймамо велйка мука. То Бог како ће да йе, него добро йе да знате. Оћу да докажем за Бугарашй што даназ нападау нама одвйше. Онй сет³⁴ 8 другара: Ордан Гавазов, Доне Штйплија, Стойјан Лазов [й] Йован Кочов Прилепчанй сет, Стойјан Авчйја Бйтолчанец, Йванчо Йльйов Бугарйн йз Пловдйв йз град Тройјан, Ордан Мамур Софйјанец, Веле

³¹ Устаницы из Старе Србије, њих 65, обратили су 14/26. априла 1881. из Врања Милошу С. Милојевићу писмом којим су га молили да издејствује од српске владе и кнеза Милана да их наоружају, да им допусте да тајно прећу у Турску и да им, у случају озбиљнијег успеха устанка, пошаљу њега за команданта. На молби је, између осталих, потписан „Мицко Латовац из Кичева“, под редним бројем 20, К. Џамбазовски, *Грађа за историју македонског народа из архива Србије IV-1*, Београд 1985, бр. 83.

³² Врањску Бању.

³³ НБ, Р 413/III-3/187.

³⁴ Су.

Смйле од село Смйлево тукашно. Й тукашните забитї с нйма сет да до бймбашйу. Бймбашйу, алайбей й другй поголемй лйца не знайју шта се радй по овйја места. Онй знайју да ймайју особитї затвор како шта йм пределйле. А тако нйје даназ. Онй далй можйбй штогод на овй малй забитї, па здружйле гй со два друга коуша, па правад шта йе нйм драго. Пцуйју нама галатйју ње за закон нама Грцйма. Йма кумйтї грчкй двадесет й печес душй. Мйе немамо дерман. Молйм вама й Бога будете свестенй малу за нама ако год се може. Грдо мрзу, Бога йм йебем бугарскога. Той пас Цйврйов многу гй задржавад, ебем лй му светца његова. Онай Веле Смйлеве йе бйл майстор. Радйол йе наполе по чаршйу неколку месеца, па донео ножовй йз наполе, а забитгн йе знал, Сулеман ефендйју Дебранйн йед. Онй Бугарашй спремале се с њега барабар. Почеле се з Грцйма барабар со Сулеман ефедйу. Й набйле добро й с онйма, онй малй забйтльарй. Дойде алай бей. Казале му забйтльарйте: „Грцйте ймайју кабайед“. Он поверувал гй. После два месеца уфатйше ме. Уфатйше ме й мене мй ударйја 20 ножова због шта сме учйле срцко пйсмо, мйје неколку мйна. Ймало 2 мйн од Охрйцко, од село Суљура Трайјан й Јаћйм, од Марйово Мйтре Рйстевйћ й Петко Рйстевйћ, Бог да го опростй. Сат го закла го њега некйсй Нйкодйн Костадйновйћ йз наше Порече, од село Драгов Дол. Йја пре несам знал да пйшам нй малу. Пред 2 годйнй дана паол йе у апцан некойсй нашй даскалйн, Спйро Йовчевйћ од село Крапа, Бог да му опростйт душата. Натакому ме научй малу да знайем шта сум. Й узеол сум 2 буквара й 1 чйтанка й една граматйка. Опед учймо помалу. Збогум остайемо, Бог да ње спасй. Жйвйо наш господар Ал. Обреновйћ! Ја, Мйцко Крстевйћ.³⁵

5.

1879. г. у месецу йуна, йз Руманйја, йз Турну Сеферйну йзйшл сум през Аузтрйу со прво. У Оршаву аустрйнску земљу край Дунафу йет³⁶. Онда прошао сам кроз Дунафу. Ойдов у йедан малй варош, зовй се Свйњйца. Й то ет у аустрйнской земљу, йз преку Дунафа српскй малй варош Мйљановец. Тука сум прошол йз преку со чамец. Уйшал сам у Мйљновец йзпрво прй капетана, окружнй капетан. Бйле смо мй два мйна, Мйцко Крстевйћ й Сймйон Рйстевйћ, умреол е у тукашну³⁷ апсану.

³⁵ НБ, Р 413/III-3/188.

³⁶ Отидох.

³⁷ Битољску.

Послесмо за едам пот с њега. Ймале смо турскй тескерйња, а не великй пашапорт. Онда окружни капетан нама не³⁸ лепо опйтао за свако нешто й тако мйе сме на њега сме до³⁹ казале слободно. Й он разменйол је нашй пашапортй йзкалйсал за у Нйш й нама йе он подал одну цедулу за у Нйша, до онога Коле Рашйћа. Он е бйл она кумйтет.

Мйе сме дошле у Нйш у некй Йеврейскй ан. Анцйја йе бйл мой познат йз Крушово. Йме му бйло Анастов. Йјаз несум умеал да пйсам нй маљу. Онайја цедула од мйљаноскй капетана й соус тум сум [м]у казал на Анаста: „Молйм Анасто да тй мене кажеш ко йе Коле Рашйћа.“ Другй дан ета го Коле Рашйћ йде по улицу. Анастас мене казул да йе тай Коле Рашйћ. Мй седеле смо на капйју. А йјас одма йзвадйв цедуљу му дадов на Коле Рашйћа. Й пройће другй дан, дошал прй нама. Мйе разговарале смо с њега готово 2 сахата. Он е мене казал: „Чекай десет дана, ће те йспратам у Врања код Нйколыца войвода. Алй, сат нйе тука; йе бйл помйнат у турскй странй, у Тетовско окружйе й Река со некаквй пйсма; ймало некойсй Угрйн йз село Мавро[во] Реканско.“ Й седео сам на Нйш 14 дана. После 14 дана мй даде едно пйсмо й тако йе мене казал усно: „Да йдйш у Врања, да тражйш првй войвода Нйколыца од село Гопеш, Бйтольско окружйе; другй да тражйш Йован Мйнцић йз Велес.“

Й тако мйе дойдовме у Врања, управо прй 9 Југовйћа у другй дан. Йош нйсмо тражйле нйкога, дошал йе йстй онай Нйколыца войвода. Бйол йе младй, у 27 йелй 30 годйшан. Он йе почео говорйтй по нашйнскй, а мене мй је допало разговара прйјатно. Почев да га пйтам: „Молйм вама йз окле све вйй?“ Онай йе одма казал: „Јас сам йз Гопеш.“ [Мйцко:] „Како йе ваше йме?“ „Нйколыца“, казал. Ја кажем: „Йелй сйгурно тако, Бога тй?“ [Нйколыца:] „Йез, Бога мй.“ [Мйцко:] „Молйм, вама ћа јавам“. Опйтам што йелй йма некй Йован Мйнцић. „Йма“, казал. [Мйцко:] „Шта радй?“ [Нйколыца:] „Онай йе анцйја брате горе код полйцйју.“ Па казал мй: „Айде брате д[а] йћемо код њега.“ Й тако, за некольку дана прошле смо управо у Порече, прй Стефа Петровйћ од село Љупйште.

То свакй знайе за мене шта ја нйсам бйл разбойнкй, него сум бйл бунтовнкй. То свакй знайе за то, ако немате научено до сат то не мйслйте за мене. Треба да вй мене кажете барем да немам надежду за спаненйе. Ама зашто ймад 20 г.[одйна] како сум бунтовнкй, а нйе скоро брате мой. То треба да ймат научено й куму не му е нужно да камо лй вама това нешто давам. Бйде срамота за целйот српцкй нарот зашто нашйот славнй српцкй нарот требат да нама тражй, а не мйе тражйме й плачеме, а вй

³⁸ Нас.

³⁹ То.

уште не све⁴⁰ пробуден за таквија рабоће. Имаг тољуку време јас сам правй Србйн, српцка крв. Јас несам Србйн од политйка й со политйка за тйцарет несам. Ако гот да бев за хайдутљук й за пленство, јас требеше за малу време ће бев Бугарйн за парй дйл мй. Јас знам на тукашното место колку мй се парй појавйле, алы нећум брате. Стыга мене шта чекам да умрам Србйн, друго не треба. А не како мой другар Рйсто го грабна Бугарйте како й мене й данас ме варао. Ако гот јас да бев политйчан, требало до сат да се окренам девет пута, алы нећам брате мйлы јас нйкат. Алы Бугарй, матер йм ебем, вешты со за свако нешто. За 20 годйны окренале фа, а мйе ето смо со нашй власты преку тољуку годйне повйше од нйма, још губймо, а не да добйемо. А зашто тако? Не лы е страмота за нама? Ову годйну оны Бугарашй йзвადйле од апцане преку 30 душы, а вйе едан – мене несве⁴¹ бйле вредны за да ме спасйте. То йе велыко чудо й тољуку йхма. У вас влезна голема несвес. Даназ мй мене нужда да знаем йелй ймат спасйбог за мене. Друго, немам нй крайцара. Време прошло 15 годйны, треба да се потражйм йелй со телйграв йелй со жалбу како ћемо вако. Й ако гот мйслйте што гот за мене, требат непрймено да се одговорйт на мене од ова пйсмо, да знайем на каква мйсла да бйдам.

Јас, Мйцко Крствйћ Албанец, 1898. г. 20. јануарйја.⁴²

6.

У Бйтолскй затвор, 29. 2. [18]98. г.

До Његово Вйсоко Велйчанство, Господйну Мйловойку Ве., овде

Молйм ваше Вйсоко Влйчасво за да йзвестйте мойега братанца Здравета Блажевйћа, чйчов мй сйн, ако гот йје шта нужда за мойја посла, да вйе нешто докажете. На њега да докажете ако йе што нужда да мене он потражй. Йја ймам еднога брата. Он се мой душманйн учйнйо, Бугараш. Тако мй казал мой братанец, а нйсам нй знао йја до данас. Да за то молйм да вйе йзпйтате лепо мойега братанца за мене. С њега мйје смо братанцй. Нашй дедовцй бйле (4) четйры. Његов йје дедо найстарй, йме му йе Сйлјан Здравковйћ й другй Анђелко, третй мой дедо Павле, наймалй Неделко. Здравковй сйновй рођенй у село Требйно, Поречко окружйе, каза Кйчевска, вйљайет Бйтольскй.

Пйсувам йја Мйцко Крствйћ.⁴³

⁴⁰ Сте.

⁴¹ Нисте.

⁴² НБ, Р 413/III-3/208.

⁴³ НБ, Р 413/III-3/211.

7.

Ваше Вйсоко Велйчанство, овде

Да вйје завесете управо да йе требно знате вйје за мое страдање. Прво, зашто сум у апсану, друго у 3. 22. [18]97. себе й за нашу сколйу овде шта сум пострадао од Прилепчанй, шта сум поиео 22 ножева. Й данас мй е лево раме остало наздроаво друго. Трето дакжемо у 17. октомбар Бугарашйте ймй другар кога се спасйје йја несам тео због на Бугараш да нйе нйвна воља. Бйде тако й данас. Молймо се й за онйја два мйна убйенй шта со бйле у оно време. Убйен Петко, рањен Мйтре Рйстевйћ, Марйовцй, село Бешйшта.

Й друго ако гот йје требоно за вйлаئےцка мазбата, да му кажеш на моега братанца да соберйт вйлаئےцкй мйурй печатй, да направйт вйлаئےцка мазбата за да мене тражат. А мое село Латово, дйе седй мойја фамйльйја, онйја сељанй знайем сйгурно што не дайју печат, знайем сйгурно. Пйсувам йја, М. Крстевйћ Требйнец, 2. 21. [18]98.⁴⁴

8.

В. В. Г. Вес.

Нашй госпдору, њво шта йе йх шта се учйнйло у 23. й третй октомбра. Опет ме уйео ме њдно псето йз бугарску партйе, мй ударй два ножа йзненаде у десне стране, у десно рамено, й зло го ймам. Й нйе ймало зашто. Тако мйслйм да йе бйло због ланске свађе. Онай шта ме ударйо, тукашен йет Бйтолчанйн, на йме му йе Спйро Арабацйја. От судата му ет отсуден 3 годйнй. Ланскй годйнй бйол йе у апсу. Све то йе бйло за ланскй препрекй. Молйм зашто мйран сум ако Бога знате, него голема ме нестрейа напада. Шта ћу радйтй ја назнайем. Молймо се Богу за вашеёе здравље. Будете здравй й жйвй й за мене даће Бог добра мйсла. Будете добрй, молйм да не йзумйте мене.

Мйцко Крстйћ Албанец, 1898. г. 23. октомбар, Бйтоль апсане.⁴⁵

⁴⁴ НБ, Р 413/III-3/212.

⁴⁵ НБ, Р 413/VI-2/107.

В. Вес. Нашй Господа

Молйм јавете мй што гот за мене йма лй некй пут спасенйе за мене. Молйм ваше В. велйчанство будй веран на ово шта тй прйчам. Од Божйћ дай данас нйсам расположен. Не дае мй мйра Бугарашй. За Божйдан зйз Орйда дошле 4 даскалй, онй шта га убйле Дймйтра Грдановйћа.⁴⁶ Ймал сам големо нападанйе сто⁴⁷ због шта йе бйло. Ймало двама певале по српскй. Узеол сам кнйшкй йзко нашега кнйжара Ванча. Онйја шта певале, йедан йе бйо йз село Брот⁴⁸, тукашен Брот; йме му йе Стойче Котев, отсуден 15 годйна. Онай другй йз село Журче, Йлйја Талев, кумашйна на Мйхайла от село Сапотнйца. Онога знате. Пре тры дана дойдоше Тодевй убйтцвй йз Прйлепа, 3 мйна, Нйкола Крапче, Папа Спасе й Нйкола Мрсе. Да знате, се вйе око мене вйлйка нестрећа. У 26. фебруара теле да ме убйјат. Онй двама што чйтале по српцкй, й⁴⁹ бацйле по туркй коуш й тако остаол за нйгда й болесан сам, ймад 12 дана не валам нй малу. Молйм будете добрй, пошлете кот алайбей йлй кот бймбашйја да йемретйсат на тукашен забйт да мене запазй маљу. Ако гот не бйдй тако нешто за мене зло. Бугарашй тако зорт трвдат. Й од наполе ймат йедан десетар, Руговец, Арйв омбашй, майку му йебем. Го пунйше со парй Бугарашй й јавно говорй шта да парй узео от Бугарашй. Каже: „Мйцко, да знайш шта немат да курталйсаш от Бугарашй.“ Ја му кажйм: „Па што то, омбашй, шта ймайо с мене?“ [Арйф онбаша:] „Вала баш не знайем, алй го ймаш зорт.“ Да зато молам йево мой медал, нек седй прй вас.

Болесан сум доста ја, М. Крстйћ, 1899. г. 12. марта, апсане Бйтоль.⁵⁰

⁴⁶ Димитрије Грдановић (1848-1898), трговац и настојник српске школе у Охриду. Убио га је у Охриду 17. августа 1898. припадник ВМРО Методије Патчев. Поред њега, као осумњичени за убиство, били су ухапшени још Христо Узунов, Кирил Прличев и Иван Групчев, такође чланови ВМРО-а. Они су били спроведени у Битољски затвор, но сви су пуштени у пролеће 1899. Х. Узунов, *Забелешки за организацијата во Охридско и Струшко*, Охрид 2003, 6, 20, 61; *Цариградски гласник* 35, 27. 8/8. 9. 1898.

⁴⁷ Што.

⁴⁸ Брод у Поречу.

⁴⁹ Их.

⁵⁰ НБ, Р 413/III-3/266.

Miloš Jagodić

**MICKO KRSTEVIC:
LETTERS FROM BITOLJ PRISON (1897-1899)**

Summary

The article presents nine letters written by Micko Krstević, a famous Serb chetnik voivoda, to Serbia's consul in Bitolj, Milojko Veselinović. They contain important data about Micko's life before imprisonment in 1882 and about his misfortunes within prison walls. The letters are particularly significant for studying relations between Christian nationalities in Southern Old Serbia and Macedonia at the end of 19th century.

Keywords: Micko Krstić, Milojko Veselinović, chetniks, Bitolj, Poreče, Macedonia.

Чланак примљен: 13. 10. 2011.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 20. 08. 2012.